

Juhász Gyula és a forradalom⁽¹⁾

„Halkuló szívét doboztatja felétek márciusi ifjúságnak kései utódai, egy öreg diák, aki négy esztendőn keresztül aggódva és csüggedve várt benne... teket, akik egy szörnyű nyárban elmentetek és a szürke egyenruhában a föld alá bújtatok, míg fölöttetek zengett és közötteitek rettenetes rendet. Vágot a világ oklatan vihara...”

— írta Juhász Gyula 1918. őszén a Délmagyarországban, egyik vezércikkében (2), amikor Szegedre érkezett a hír Budapestről, hogy az ottani fiatalság hatalmas béketüntetését rendezett. Örömujjongás ez az ifjúság felé, mert

„... azt a zászlót, amelyet ronggyá akart tépni a szolgaság és erőszakosság, ti fogjátok vinni végső diadalra!”

— végül pedig így fejezi be:

„a halál és a halálnál is rosszabb testi lelki rabság helyett itt megint az élet, a hajadás indul szüretelni!”

Ez még a forradalom kitörése előtti napokban volt, Juhász Gyula életének ez a kora feldolgozatlanul, sőt meghamisítva áll előttünk. Életrajz- és tanulmányírónk vagy átsiklottak ezen a perióduson, vagy pedig egy-két elejtett mondattal intézték el, amelyek megcsehitősen távolítottak az igazi Juhász Gyula igazi arcánák a megmutatásához.

Pedig ha Juhász Gyula 1918—19-ben végzett tevékenységét nem tárjuk fel kellőképpen, akkor egész életművét sem tudjuk megérteni. Felvetődhet az a kérdés is, ha az ekkortájt írott politikai verseit vesszük bővebb megvilágítás szemüvege alá, már meg tudjuk oldani problémánkat? Egyáltalán nem! Főként azért, mert ebben az időben elenyészően kevés verset írt hírlapi cikkeihez és előadásaihoz viszonyítva.

Amíg verseiben inkább csak sejtette a forradalom közegését, addig cikkeiben tudatos következetességgel világította rá elkerülhetetlenségére. A forradalom után így ír a Délmagyarország hasábjain Békesség című cikkében:

„E szentséges és dicső magyar forradalom a nemzeti becsület és emberi igazság jeében indult és győzött. A mi forradalmunk az erőszakot és elnyomást akarta és tudta megdönteni!”

— Tudta azt, ha talán nem is a mai értelemben, hogy —

„A kapitalizmus, amely az imperializmus és a vele szövetszövetkezett militarizmus egésze alatt zsákmányolta ki, vérezni és verejtezni, nyomorogni és pusztulni hagyta az emberiség színét, virágát, e bűnös és erőszakos kapitalista rendszer, e régi rend, e régi világ, ma elérekezzet: ahhoz az összeomláshoz, amelyet a nagy Marx megjósolt, és amely diadalmas világtörvény parancsa és eredménye...”

Befejezésében ezt írja:

„... ezen a földön, hol eddigis élni és halni kellett, de ezután érdemes is lesz élni, álmodni, alkotni, embernek és magyarnak lenni” (3)

Jól látta, mi fog következni, mert olyan eszményképei és tanítói voltak, mint a „nagy Marx”, Petőfi, Ady Endre, valamint az 1905—06 orosz forradalom kiutasított hős harcosa, Lenin és Liebknecht közvetlen munkatársa: Etdus Bentiam, ekkor szegedi orvos. Vele egészen a haláláig a legszorosabb kapcsolatot tartotta fenn.

„... A régi, velejében romlott, gerincében rothadt világ félkézalkmárjai, martalócái és zsoldosai a vér és vas lassan, de biztosan levitéző emberei most ebben az új világújulásban is azon mesterkednek, hogy a sok bába között valahogyan elvesszen a gyermek, de a kérelhetetlen és ki nem kerülő ananké, ahogy a görögök mondták, fátum, ahogy a rómaiak nevezték, sors, ahogy a keresztények hívják, a törvény, ahogy a tudományos megismerés tanítja, be fog telni, mivel egy új kor, egy új morál, egy új világ számára az idők teljessége elérkezett...” (4)

Juhász Gyulát a háború végefelé elhatalmasodó súlyos idegbetegsége miatt fel-

1. A szegedi egyetem Irodalomtörténeti Intézetében készült tanulmány.
2. 1918. október 27. „Októberi Ifjúság” c.
3. 1918. november 7.
4. Délmagyarország 1918. augusztus 14. „Jövendő”.

mentük tanári állásától. Ismét visszakerül Szegedre, ahonnan élete vándorútjára elindult. A harcstereken az eszlelen vérontás már a végét járja.

Az 1917-es dicsőséges októberi forradalom megmutatta a tömegek akarátát és hatalmát. Ennek hazánkban is megvolt a maga visszhangja, amit fékezni lehetett ugyan, de megakadályozni nem.

Juhász Gyula felgyógyulása után, a klinikára kórterméből a szerves, forrongó életbe kapcsolódott be, aminek Szegeden az egy-éa legkiállóbb harcosa lett. 1918. október 30-án írta a Délmagyarországban:

.... Ezután nemcsak beszélni lehet és kell a békéről, de azt csinálni is kell, és harcolni is érte, mert a béke az a népeknek, ami az élet az egyénnek: a legrágább kincs a világon! Memento mori: tanították eddig a középkori latinság ígéivel, de mi ezután a modern humanista jelszót hirdetjük: memento vivere, emlékezzél az életre, amelyhez minden élőknek szent joga van e földön! És gondoljunk ma tisztelettel a jövővő valódi hőseire, mártírjaira, költőire, a magyar Ady Endrere, a német Liebknechtre, a francia Romain Rollandra, az orosz Maxim Gorkijra, akik a béke új szövetségét hirdetik."

Szegeden élt, Szeged népének volt éleszigetője, felrázója, mégis óriási távolságban állott minden provinciálisizmusoktól, amit oly szívesen húztak rá egyes méltatói. Hangját csak itt hallathatta, de févedés azt hinni, hogy ez csak helyi jellegű lett volna.

Megtalálta a kapcsolatot azokkal, akikről a jövő felépítését várta, akik viszont az ő útját is egyengítették, akikről erőt, harcos hangot merített magának: a munkásokkal, parasztokkal. Előslátása ekkor vált teljessé. Azt a maszlagot, amit egyes nyugatos kortársai életpályájának első részében igyekeztek vele megetetni, most a való életben megcáfoltnak látta. Párosul még ehhez Petőfi- és Ady-rajongása, majd pedig az a döntő jelentőségű támogatás, amit a Kommunisták Magyarországi Pártjának akkori vidéki titkára, Rákosi Mátyás nyújtott neki (5). Voltak, akik utat mutassanak, és ő azon meg is maradt hűen, élete végéig. A tőlük kapott előslátása sohasem hagyta cserben.

„Ady Endre nagyon beteg, de az a polgári világ, amelynek ő a legnagyobb és utolsó költője volt, még betegebb. A nap vörösen kél ma kelet felé!”

— írta a Tűz című folyóiratban, amelynek szerzője volt (6). Határozottan és világosan látta a kelet és nyugat közötti különbséget.

„Hogy ez a nyugati morál, ez a most alkonyodó morál mennyire egy hűron pendíti Európa minden nagyhatalmi alapon nyugvó államát, azt a közel-múlt világtörténelemben a búr háború, a kínai büntető expedíció, az ír forradalom leverése és az egész keleti kérdés kezelése napnál világosabban megmutatta.” (7)

Ennél még jóval messzebb is ment, mert nemcsak az alkonyodó morálra mutatott rá, hanem arra is, hogy ez a korhadó világ a maga végvonaglásának a meghosszabbítására magával akarja a sok között hazánkat is rántani.

„Ma azonban új világ hajnatán, új élet küszöbén, új alakulások kezdetén új veszedelmek jelentkeznek.”

— ez pedig a wilsonizmus. Hogy ezzel szemben milyen álláspontot foglalt el, arról ugyancsak a Délmagyarország hasábjain nyilatkozik:

.... amit Rewentlow, mint államférfi és a többi hősök és kalmárok akartak a magyarral megetetni a mitteleurópai egy tálból a nagynémet urak asztalánál, az a magyar önállóságnak, a nemzeti függetlenségnek örök álmot hozott volna a soha föl nem támadó népek temetőjében...

— majd pedig így folytatja:

— a magyar imperializmus veszedelmes és lehetetlen ábránd, nagylelkű kishitűség (8).

Juhász Gyula radikális állásponton volt. (9).

Joggal vetődik fel ezek után az a kérdés, hogy Juhász Gyula miként látta a magyarság helyzetét az európai népek között? Versáiban erre sem kapunk kielégítő feleletet. Meg tudta húzni azt a határvonalat, amely a frissen született forradalmi vívmányok és a régi kapitalista nagyhatalmak között oly élesen kettűkötözte.

5. Rákosi Mátyással való kapcsolat: Bóka László: Juhász Gyula, Irodalomtörténet, 1951. 1. sz. 88. lap.

6. 1918. december 28. 7—8. lap.

7. Dlm. 1918. augusztus 4.

8. Dlm. 1918. október 17.

9. Erdmes itt Andics E.: Demokrácia és szocializmus 1918—19-ben c. munkájából idéznünk: 1918. november első felében, még a kommunista párt megalakulása előtt, a Népszava naprólnapra hozta a cikkeket, amelyeknek az a céljuk, hogy a tömegeket óva intsek attól, hogy az orosz munkások és parasztok példáját kövessék, attól hogy az adott forradalomtól szocialista rendszabályokat várjanak... (6. lap).

„A francia nemzet dicső nemzet, az angol is az, a nagy Amerika is, de pardon Messieurs, mi azt is jól tudjuk ám, hogy Franciaország nem csupán a gloire, de a Dreyfus affér, sőt a Panama-pör hazája is, Anglia nemcsak Shakespeare-t és Dickenst adta a világnak, de az utálatos puritánokat és a szegyenletes Casement-ítéleteket is, és Amerikában nemcsak Wilson él (10), de petróleumkirályok és egyéb ingyenélő mil-lárdosok...”

Bizalommal tekintett keletre. Várakozása sohasem dőlt meg, és a magyarság tekintetét is igyekezett arra fordítani, szemben az amlanlakkal, amely már csak a népek feigázását és a haszonnyerést tűzte ki maga elé, hogy

„... még egy kicsit halászhasson a nagy orosz zavarosban, a kaoszban amelyből világok és országok születtek és születni fognak...” (11).

Nem üzünk ábrándképet, ha ki mondjuk azt, hogy a magyar forradalom születését a nagy októberi forradalom folytatójának látta. Kelet és nyugat, leninizmus és wilsonizmus ellentéte között egy pillanatra sem volt vitás az állásfoglalása. A wilsonizmus maszlágával

„... egy időre talán föl lehet tartóztatni a leninizmust, de megszüntetni nem.” (12).

Feismerte az új világot, mintegy -megjósolás formájában előrevitte, azonban következetesen tisztá képet nem tudott alkotni róla.

Az új világ megszületett. Ebben az új világban Juhász Gyula oly aktív szerepet vitt, mint korábbi között nagyon kevesen. Ítéletmondása szinte csálhatatlan, útmutatása biztos. Sohasem hátra, mindig előre mutatott a haladás felé:

„... Gondoljunk, magyarok, emberek arra a világtörténeti breszti tárgyalásra, — írta a Délmagyarországban 1918. szeptember 1-én, — ahol a legyőzött és lealázott dicső Oroszország népezére a biztos Holnapra appellált a gőgös győző ellenében. A Holnap eljött, és hol van ma, mi csoda ma a gőgös győző, a nyomorúságos? Hol van Hoffmann, a tábornok és Vilmos, a császár? Hol van a tavalyi hó?... És ha a bolsevizmust százszor és ezerszer elítéli, lenézi, gyűlöli, vagy féli a hivatalos és hivatalon Németség, ezt a bolsevizmust kell elismernie és pártfogolni Oroszországban, és ezzel a bolsevizmussal kell tárgyalnia a békekonferencián.”

A születőfélben lévő Szovjetuniót úgy tekintette, mint az új világ kialakításának a megvalósítóját. Az egész emberi társadalom átfarmálását várta, ahol széttephetők a gyűlölt osztálykorlátok. Petőfi világforradalmának állandó emlégetésével nagyon gyakran egybekapcsolta Lenin nevét. Új korszakot látott elindulni a történelemben.

„... Versailles felett oly vérvörös az alkony — keletről egy világégés-tűze néz reá — a világtörténelem egy új fejezete kezdődik, de az iniciálenem latin betű, se gót, hanem cirill.” (13).

Másik kérdésünk az, hogy miként látta Juhász Gyula a Magyar Tanácsköztársaság szerepét? Mielőtt erre feleletet adnánk, meg kell említenünk azt, hogy minden Petőfi-tanulmánya, amit írt — meglehetősen nagyszámú van és teljesen különböző időpontokban —, akár a háború előtti, akár a háború utáni években, nagy költőnkről szinte kivétel nélkül úgy emlékezik meg, mint a „republikán” zászlóvivőjéről és megáldódjáról. Ennek a republikánnak a megvalósulását látta 1918-ban. Azt, hogy egy pillanatra is híve lett volna a királyságnak, sohasem lehet kimutatni. Royalisták címmel írja:

„... önérzetes ember, magyar ember a királyság idejében sem volt elragadtatva a királyok dolgaitól, és haa belénevelt, sőt belévert tradíciók ezer szála is fűzte a királyság eszméjéhez, a magyar szent korona gondolatához, akkor is tudta és ha lehetett be is vallotta szépen, hogy a király is ember, és némely királyokban az emberből főleg a gyarlóság jelentkezik meglehetősen kézzelfoghatólag.” (14).

Lelkesen üdvözölte 1918. november 16-án a Magyar Köztársaság megszületését. Nem mai kelletű az, mert Martinovics és társai, Laczkovics, Sigrái, Szentmarjai, Öz és Szolárcsik, Petőfi a „próféta”, főként a francia forradalom eszmei alapján már régen valóra akarták váltani. A királyság elavult intézmény, a haladás korszékötője, amely

„... 918 év óta nem ment keresztül akkora változásra a magyar állam, mint amekkorra ma történik vele... Roppant nagy demokratikus erők és igazságok szabadulnak fel most a királyság nyomasztó és bénító hatalmának megszűnésével...”

— írta a Magyar Köztársaság című cikkében 1918. november 16-án a Délmagyarország—

10. Ez az egyedüli eset, amikor Wilsonról nem eljőteleg nyilatkozik.
11. Délmagyarország 1918. december 28. „Jobbra, balra...” c.
12. Délmagyarország 1919. január 23. 4. lap.
13. Délmagyarország 1919. március 9. „Új hit” c.
14. Délmagyarország 1918. december 29.

ban. Azok pedig, akik visszasírják az összeomlott trónt, nagyon kevesen vannak. Az új világ fuvallatát fellarbozóítani nem lehet, amely szükségszerűen érkezett el mai formájához. Ma nem a kiváltságos és lebukott vékony uralkodóréteg érdekeit kell figyelembe venni, hiszen

„... a józan és okos magyar nép minden zászlóját büszke örömmel tűzi ki a ma született Magyar Köztársaság üdvözlésére, és egész lelkéből kívánja, hogy az szabad, munkás és örökkévaló legyen.”

Tudjuk, nem lehetett örökkévaló. Közeli három évtizedes szakadás állott be, visszaesés egy vad, erőszakos rendszerbe, Juhász Gyula minden erejét felhasználta arra, hogy ez a katasztrófa valamiképpen megakadályozható legyen.

„... Ha a régi hatalom a szuronyokra és a verejtekre épített, az új rendszernek kétszeresen és őszinte becsülettel az új világ katonáira és munkásaira kell támaszkodnia. A tépett katonazubbonyra és a kopott munkászubbonyra, ha nem akar diadalmas forradalom helyett siralmás és nevet seges ellenforradalmat.” (15).

Ova intett azok ellen, akik csak ártanak a forradalom ügyének, akik szeretnek a zavarosban halászni, és sehogysen akarnak kimaradni „az új szereposztásból”, és bármikor jellemtelenül hajlandók

„átfesteni a kalózbogót háborús feketéből forradalmi vörösre”.

Amikor Szegeden a Nemzeti Tanács megalakult, Juhász Gyula lett a jegyzője. Ez azonban alig egy hónapig tartott, mert nézeteit nem tudta azonosítani olyan elemekkel, akik a fejlődésnek azt a fokát sem érték el, hogy előre haladjanak. (16). Lényeges változást ez nem okozott életében, mert a továbbiakban éppen úgy dolgozott, mint addig, sőt még kötetlenebb lendülettel.

A Károlyi-kormány vezetői minduntalan az antant felé tekintettek, és a magyar polgárságra támaszkodva, nyugati demokráciák mintájára akarták az országot kiépíteni.

Amíg a Károlyi-kormány belpolitikájában „ide-oda ingadozott reakciós úri és demokratikus népi erők között” (Andics E. i. m. 7. lap), Juhász Gyula határozottan a „munkászubbonyokra” mutatott, és követelte, hogy a

„magyar tett propagandája jöjjön, szív és ész, munka és alkotás, mind egy célt szolgáljon most...”

azt, hogy az egész magyarság ötödfélévi rombolás után ismét talpraálljon, és építhesse azt, ami a felemelkedését szolgálja, a demokráciát. Kezdődjön az a

„... férfimunka, amelyet már Vörösmarty ajánlott és követelt” ... A munkás azért fogja meg erős kézzel a kalapácsot, a földművelő az eke szarvát, az író a tollat, ezért induljon meg végre a nemzeti munka.

— írta a Délmagyarországban 1919. február 28-án Propaganda című cikkében.

Állásfoglalása számtalan esetben messze túlmutatott a Károlyi-kormány politikáján. A halladó polgári intelligenciához tartozott mint költő és újságíró, de magatartása óriási magasságba emelte osztályra fölé. Ugyannyira, hogy amit akkor kifejezett, ma is frissen hat, és amit mi három évtized távlatából látunk, arra ő már nagyrésztben saját korában rámutatott.

A földosztás kérdése nem nyert megoldást a Tanácsköztársaságban. Kormányzatunk távoltartotta magát a szovjet tapasztalatok felhasználásától, Juhász Gyula erre hívta fe a figyelmet. Nem éles kiállítás, de rávilágított.

„... Hogy sikerült-e és hogyan sikerült mindez Moszkvától Irkuckig, arról majd boldogabb nemzedék történetirői döntenek. De egy bizonyos: ehhez a világtörténeli eseményhez ... olyan elgondolók kellettnek, mint Lenin és munkatársai. — ... akik nemcsak lángszűkek és tetőtől talpig valakik, de oroszok is a lelkük mélyéig, a velőjük oszlásáig, oroszok, oroszok és oroszok!” (17).

Kormányzatunk nem nagy súlyt vetett rá, hogy a parasztságot a munkássággal szoros szövetségbe kövacsolja. Végso folkon ez az ellenforradalom talajának kedvezett. Ez az, amit nem látott Juhász Gyula és amire nem is gondolt. Nem hitt az ellenség ilyenirányú cselszövésében, az osztályharcot nem látta szükségesnek, függetlenül attól, hogy a megoldandó problémákra mindenütt rávilágított.

„... A magyar Vendée égető és nyílt sebé lesz a magyar forradalomnak. Megszervezni és fölvilágosítani a magyar parasztot, a magyar vidék népét, amelyet úri betyárság és úri huncutság rotott, vadított és idegenített és amelyet eddig meglehetősen kifeleltett programjából a szocializmus: mondom, a magyar parasztot megszervezni és fölvilágosítani,

15. Délmagyarország 1918. december 18.

16. 1918. december 3-án adta be lemondását, amit akkor sem volt hajlandó visszavonni, amikor a Tanács nem fogadta el.

17. Délmagyarország 1919. február 26. „A föld” c.

ezt kellett volna eddig is elsősorban tennie a magyar politikának, de most az utolsó óra után, még mindig meg kell próbálni mindent, amit lehet. Párisban 1793-ban szuronyokkal és ágyúkkal végezték el ezt a nemzeti munkát, ma, nálunk... — már túl vagyunk ezen, és békés úton is... meg lehet csinálni, hogy a magyar Vendéeből magyar Provançe legyen!"

— írta a Délmagyarországban 1919. február 26-án a „Föld” c. cikkében.

Jelentős fejezetet foglal magában Juhász Gyulának 1918—19-ben a kulturális téren végzett munkája. Új hangot, új eszmét, friss lendületet vitt Szeged kulturális életébe. Siessünk ismét mielőbb megjegyezni, hogy rövidlátás volna ezt csak Szegedre vonatkoztatnunk, mert minden egyes szava, amit elmondott, minden egyes sora, amit leírt, az egész magyar dolgozó társadalomnak szól, és annak mélyében gyökerezett; hogy miként és hogyan, arra ő maga adja meg a választ, azoknak akikre

„... a forradalmas költő, Ady mondotta, hogy éhe a szépnek. Ezt az éhséget csillapítani, ezt a vágyat el-ignálni, ezt a követelést kialudtatni: íme az új idők új kultúrpolitikájának egyetlen sürgős, elsőrendűen fontos feladata. Sajnos a kult bűnei és műasztásai égbe nőttek, a népet nem csak a jogokból, de az élet és művészet nagy, mély egyetemess szépségeiből is kizárták, kitagadták. A burzsoá esztetika a parvenü arisztokrata göggyével tekintett el a nép felett, oszályművészet virult a felsőbb tízezrek számára, gondosan nyírt és zárt francia park volt a kultúra, hová csak a hivatalosoknak volt szabad belépni, holott már Petőfi sürgette a költészet demokratizálását...”

— sokan lenézték a népet és nem tartották méltónak a művészet megismertetésére. —

„... Holott a nép nem is olyan éretlen és értelmetlen, mint azt az urai kodó osztályok művészetének kasznárjai és ispánjai gondolták. Puskin és Tolsztoj igéit ma valóra kell váltani: a művész szépségek határtalan birtokát, az emberiség legnagyobb és legnemesebb álmainak, gondolatainak latifundiumát végre, valahára parcellázni kell; ... a művészet legyen közkincs... amit az egész társadalom hódolattal követ, mert benne az út, az élet és igazság fátylahordozóját ismerte meg.” (18).

Egy tény azonban meg kell említenünk, ami Juhász Gyulára is vonatkozik függetlenül attól, hogy valamennyi korabeli kulturális életünk vezetői között ő képviselte a leghatározottabb álláspontot. Ez abban áll, hogy terveik kivitelezésénél... nem egy átmeneti periódus harci szükségleteiből, hanem egy osztálymentes társadalom kultúrájának elgondolásából indultak ki. Marx és Engels szerint a kényszer birodalmából a szabadság birodalmába ugrás vezet...” (19), Ennek a ténynek a megnevelésében kell Juhász Gyulának tévedését keresnünk. Azért, hogy a munkásság átvette a hatalmat, egycsapásra még nem valósulhatott meg a szabadság hazája.

„... A proletárság felszabadult, hatalomhoz jutott, nincs szükség arra,

— írta a Szeged és Vidéke 1919. április 1-i számában. —

hogy a színpad propagandát csináljon tendenciózus darabok előadásával.”

Még csak gondolni sem szabad arra, hogy ezt mint súlyos negatívumot tegyük serpenyőbe, ami mordergünk ellenkező oldalra billentené. Bár a feladatokat sem ő, sem kertársai nem látták világosan, mégis olyan haladást tettek meg néhány hónap alatt, amit más korszakok évtizedekig sem tudtak elérni. Szálfaltottak a régiés avult kulturális irányzatokkal, a polgári intelligencia egy részét megnyerték a forradalom, az új kultúra ügyének, és ami a legdöntőbb, — ha a falusi parasztságra nem is, ami elég súlyos hiba volt, — de a városi munkásság széles tömegeire hatalmas arányokban kiterjesztették annak felemelő hatását. Ennek végrehajtásában Juhász Gyula a legelső közt haladt. Rá kell mutatnunk arra, hogy nála az a kétféleosság nem volt tapasztalható munkásság és parasztság között, — ami elég jelentős mértékben megtalálható a Tanácsköztársaságban. Juhász Gyula a nép fogalma alatt egyaránt értette a munkás-ságot, valamint Tömörkény és Móricz Zsigmond magyarját is.

„... A néphez szólni, a népnek írni, a néppel megértetni és megszeret- tetni magunkat nem leereszkedés, nem lealázkodás, sőt ellenkezőleg nagy- szerű és gyönyörűséges felemelkedés azokhoz a tisztult és magasított kultúreszményekhez, amelyeknek megvalósításában egy Puskin, egy Tol- sztoj a mai degenerált európai emberiség regenerációját a mai túlkultu- rált civilizáció igazi haladását és menedékét találja...”

Talán mondanunk sem szükséges azt, hogy ez a degenerált európai emberiség és túlkulturált civilizáció a megingatott, deklasszált bankárok, gyárosok és trösztvezérek rothadását és letűnő dekadenciáját akarja kifejezni. Nálunk már elűzték őket, és ha teljesen nem is, de jórészt azoknak a segítője a kultúra, akik évezredek jogos örökösei.

18. Délmagyarország 1919. március 8. „Művészetet a népnek” c.

19. Fogarasi Béla: A Tanácsköztársaság kultúrpolitikája. Társ. Szle. 1949. márc-
ápr. 212. lap.

Szegeden az az értelmiségi réteg és fiatal írói gárda, amely Juhász Gyula körül csoportosult, szép eredményeket tudott felmutatni. Juhász Gyula 1918. decemberében egyike bevezető előadásában villágosan és félreérthetetlenül jelentette ki:

„... Nem elég a kapitalista világ csődöt mondott gazdasági rendszerét összetörni; a burzsoá moral hazugságait életben és művészetben szét kell robbantani új gondolatok és vágyak és akaratok dinamitjával...”

Ugyanítt beszél szociáldemokrata dogmákról, amivel nyilvánvalóan azt kívánta illusztrálni, hogy nem ért egyet azzal a politikai tendenciával, amelyet a szociáldemokraták folytattak. Ugyancsak ez időtől írt a Szegedi kultúrprogram kijelölésénél írta a Tűz hasábjain:

„... Progresszíve kell az új kultúrának és humanitásnak művészi törekvéseit bemutatnia, tökéletesen szakítva a romlott és rothadt burzsoá moral és izlés szolgálai és lélektelen kiszolgálásával...” (20).

Figyelme és kritikája mindjobban a színház felé fordult. Hatálmias elvi cikkviták sorozata Almássy Endrével, — a színház akkori igazgatójával — bizonyítják, hogy Juhász Gyula mit várt a színháztól, és milyen feladatokat szánt annak.

„... A szegedi színháznak is egészen új kurzust kell kezdenie, ha el akarja feleltetni mindazt a merényletet, amit a közizlés ellen, és mindazt a mulasztást, amelyet a népnevelés körül elkövetett...”

Elesen szembefordult a múlttal, és mindenben újat kívánt hozni, ahol nincs semmi születési kiváltságos előjog, hanem

„... az igazi értékek jócsa érvényesítéséről van szó a magyar művelődés, tehát az egész társadalom javára...”

— közölte a Délmagyarország 1918. november 8-án, „Színész-tanács ülésén” címmel. Megszűnt az a korszak, amikor a színész,

„... gazdasági rabszolga sorsa folytán játszotta a bohémot, adta a könynyelműt, pedig belül a lelke sirt és a gondoktól roskadozott... ahol a valódi tehetség elkezdődött, amelyben az emberek nem az eszük és szívük, de a könyökük és szájuk révén érvényesültek...” (u.o.).

1919. március utolsó napjaiban Juhász Gyula Detjre János népbiztostól megbízást kapott arra, hogy vegye át a színházi direktorium vezetését, és szervezzék meg a munkáselőadásokat, munkáshangversenyeket. Rendkívül nagy lendülettel és odaadással fogott hozzá, és meg is lett az eredménye. Nyilatkozatából közli a Szegedi és Váradéki 1919. április 1-én:

„... A munkáselőadások műsorán nagy klasszikusok és nagy modernek szerepelnek: drámai műveken kívül természetesen operák, vígoperák és operettek is. Olvancok, amelyeknek emberi és művészi tartalma közel áll a proletárok lelkehez...”

Fontos része a programnak a proletárdiákok nevelése. Az iskolák pedagógiai hatását össze kell kötni a színház nevelő hatásával. A magyar színpadnak az eddigi franciás iránytól eltérőleg az orosz irány felé kell fordulnia. Magam is fordítok és fordítani is fogok új orosz drámákat...

... A munkáselőadások rendezésével köröltre jár a munkáshangversenyek megvalósítása. Ezeknek keretében a klasszikus és modern zenét mutatjuk be a népnek...”

Ez a forradalmi átalakulásokkal telt idő nem tarthatott sokáig. Néhány rendkívül termékeny hónap után elváncsolták munkájukat; Juhász Gyula lemondott; nem vállalta valóra azt, amit kítűzött maga elé, amire oly lelkesen és szívvel-lélekkel vállalkozott, amittől a boldogabb és békeesebb jövőt várta. A felragyogó napot két és fél évtizedre újból felhő borította el.

Juhász Gyula a szó legszorosabb értelmében nem volt sem szocialista, sem forradalmár. Ugyanakkor tüntetően a polgári forradalom keretein. Már 1918. szeptemberében ezt írta:

„... Bármit mond és bármit cselekszik ma a világszerte mámor és a háborús téboly, ezen a világon csak egy segíthet, illetőleg a megszületendő új világot végzetes baleset nélkül csak egy arkánium hozhatja létre, a béke és a dolgos, a minden ember élethez és boldogsághoz való jogát kivívó és megvédő demokrácia...” (21).

1818-ban meglátta azt,

„... hogy az ítélet trombitája megszólalt multunk és jelenünk felett. és most menni kell vagy az örök életre, vagy az örök kárhozatra...” (22).

megmutatta azt, hogy

„... az új nap van, ma már dereng, ma már a hajnal szürkülete és zenése árad széjjel győzelmesen...” (23).

20. Tűz. 1918. december 28. „Szegedi kultúrprogramm” c.

21. Délmagyarország 1918. szeptember 29. „Bolgár lépés” c.

22. Délmagyarország 1918. december 18. „Magyarország” c.

23. Délmagyarország 1919. január 1. „1919” c.

Haladó polgári költőink között ő állott a legközelebb a szocializmushoz; ő volt az első, aki megálalta a kapcsolatot azokkal, akiket Ady Edre a szépség üdvhadseregének nevezett — a munkásokkal. A forradalom bukása után is közéjük menekült. Ha a harcos költő és újságíró Juhász Gyulát el tudta is fojtani a fehér terror, a szegedi Munkásotthon Juhász Gyuláját nem tudták elhalgatatni. Amíg Gorkij és Majakovszkij mögött ott állott állandó útmutatóul Lenin, addig Juhász Gyula a munkásoktól merített friss erőt magának. Sohasem hagyta őket cserben. Hogy mennyire ismerte a marxizmus klasszikusait, nem tudjuk meghatározni. Ady Edre Párizs felé tekintett, Juhász Gyula új irányt mutatott; a „Tűz” lapjain írta 1918. december 14-én:

„... Az új világ napja most keletről száll nyugatra, ahogy illik. Különben illik, vagy nem illik, most végre mi is példát mutattunk Európának.”

Néhány évvel később József Attilával nem véletlenül találkozta össze.

Süle Sándor